

## **IDEALITET I OMVANDLING**

### **Det civila samhällets organisationer på det psykiatriska området**

Mikael Karlsson, Urban Bäckström  
Ersta Sköndal högskola & Umeå universitet

2007-2012

Studien har syftat till att ge kunskap om vilka roller och betydelser det civila samhällets organisationer har för personer med psykiska funktionshinder i Sverige. Som utgångspunkt har bland annat två av de mest betydande organisationerna studerats: RSMH av ”röst”-karaktär och Fountain House (FH) av ”service”-karaktär. Vilka institutionella logiker bygger organisationerna på, vad gör de och vilken position har de gentemot andra aktörer? Studien har genomförts genom tre delstudier. Den första bestod av en kunskapsöversikt av internationell forskning om civilsamhällets organisationer och deras roll på psykiatriområdet. Den andra studien bestod av en fallstudie där samtliga verksamhetsberättelser från RSMH-lokalföreningar i Sverige samlades in och analyserades. Den tredje delstudien var en närstudie av tre orter (tre så kallade organisatoriska fält) där frivilligorganisationernas roller och relationer gentemot det offentliga kartlades och analyserades genom intervjuer på plats. Datainsamlingen genomfördes mellan 2008 och 2010. Vissa avsteg från projektplanen har gjorts, främst i form av den ovan nämnda systematiska forskningsgenomgången som tillkom efter att forskarna identifierat ett behov att kunna placera in det svenska materialet i en internationell kontext.

### **Resultat av studien**

Den första delstudien syftade till att undersöka hur civilsamhällets roll och funktion på psykiatriområdet beskrivs i vetenskaplig litteratur. Vi gjorde sökningar i en rad databaser och valde ut vetenskapliga artiklar från de senaste tio åren. Efter flera steg av sortering och exkludering genomfördes analyser av kvarvarande artiklar utifrån en modell där vi klassificerade arbetena efter axlarna röst-service och konflikt-konsensus. Resultaten visade på att det alltigenom dominerande perspektivet på ”non-profit organizations” var som serviceproducenter i samarbete

(konsensus) med det formella vård- och stödsystemet. Ett mindre antal studier uppmärksammade organisationernas roll som ”röst” eller intressepolitisk aktör, och endast några få exempel fanns på aktörer med ett tydligt konfliktperspektiv gentemot vårdssystemet. Våra slutsatser var att resultaten låg i linje med en internationellt välbeskriven rörelse av hybridisering där civilsamhällets organisationer i allt högre grad kompletterar eller till och med lämnar funktionen som intressepolitisk påtryckare till förmån för att bedriva verksamhet och erbjuda olika former av service till målgruppen.

Den andra studien bestod av en analys av verksamhetsberättelser från alla RSMH:s lokalföreningar från år 2007. Syftet var att undersöka föreningarnas inriktning och aktiviteter samt deras relationer till andra ideella eller formella aktörer. Vi fann att den typiska lokalföreningen var liten, saknade anställd personal och hade begränsad tillgång till ändamålsenliga lokaler. En intressant iakttagelse var aktiviteterna som dominerades av sociala trivselaktiviteter, som oftast var väl beskrivna i verksamhetsberättelserna. Mycket vanligt var också utbildningsinsatser inom föreningen, oftast genomförda som studiecirkel i samarbete med ABF. Mer strukturerade verksamheter som sysselsättning och arbetsrehabilitering förekom i mycket liten utsträckning. ”Röst”-funktionen effektuerades främst via lokala samarbetsforum dit man inbjöds av kommunen eller landstinget. I vår analys jämförde vi resultaten med den internationella litteraturen där utvecklingen beskrivits som en hybridisering mot allt mer ”service provision”. En vanlig kategori har benämnts som Social Movement Service Organizations” (Meyer 2010), vilket innebär organisationer som utifrån en bas i brukar- och patientrörelsen med tiden utvecklar en samtidig inriktning mot att bedriva verksamheter i form av t.ex rehabilitering, sysselsättning och formaliserade självhjälpgrupper. Vi kategoriserade i stället den typiska svenska RSMH-föreningen som en ”Social Movement Peer Organization”, där trenden mot serviceproduktion var svag men där istället trivselaktiviteter och olika former av informellt kamratstöd var framträdande. I kontrast mot den internationella rörelsen alltså.

I vår sista delstudie studerade vi dynamiken mellan civilsamhällets organisationer och de formella vård- och stödgivarna på tre organisatoriska fält. Orterna valdes efter storlek och geografisk placering men inbegrep alla en RSMH-förening och ett fontänhus. I vårt material, en

serie intervjuer med olika aktörer på varje ort, identifierades ett samspel där organisationerna handlade med en stark medvetenhet om andras position och inriktning. Civilsamhällets organisationer kunde ha en väldigt skiftande status i det lokala sammanhanget, från modellverksamhet som andra imiterade till föreningar med en marginaliserad position utan egentligt handlingsutrymme. Gemensamt var ett starkt beroende av kommunen och landstingets vilja och resurser. Likväl som det fanns en viss lockelse hos föreningarna att orientera sig mot att bli en serviceproducent så identifierades en drivkraft hos kommunerna att inkludera inslag med drag från intresseorganisationernas arbete, så som brukarmedverkan och brukarinflytande. I flera fall fanns exempel där kommunala verksamheter inkorporerade särdrag från frivilligsektorn i den egna organisationen. På så sätt fanns tendenser till en samtidig hybridisering även hos de offentliga aktörerna. Ytterligare en slutsats från studien var det starka beroendet hos de ideella aktörerna av enskilda nyckelpersoner, som ofta utnyttjades i en hel rad sammanhang som representanter för organisationen och målgruppen.

### **Nya forskningsfrågor**

Projektet har kommit att intressera sig särskilt för aktuella förändringstendenser på civilsamhällets arena, men även för vilken roll som det offentliga fyller. När vi speglar våra resultat mot internationell forskning på området så framstår den många gånger intima relationen mellan de ideella aktörerna och framför allt kommunen som anmärkningsvärd.

Konsensusinriktningen dominerar, och beroendet av kommunal finansiering och inblandning väcker frågor om det finns alternativa strategier i samspelet som kan utnyttjas och i så fall hur. Vi har endast flyktigt analyserat tendensen till dubbel hybridisering där både det offentliga och det ideella inkorporerar element från varandra i syfte att vinna legitimitet och handlingsutrymme. Här finns skäl att fördjupa analysen, liksom att studera i vilken utsträckning den för andra non-profit organisationer beskrivna processen av att låna begrepp och logiker från den privata sektorn.

Varför syns den inte på det psykiatriska området? Våra slutsatser att den största brukarorganisationen RSMH bibehållit sitt fokus på informellt kamratstöd och trivselaktiviteter anser vi också behöver kompletteras med fördjupade studier. Hur kan vi förstå denna stabilitet, och vilka faktorer påverkar huruvida en hybridisering kommer att ta fart i riktning mot serviceproduktion? Här blir det angeläget att inkludera frågor som rör aktuella svenska

samhällstendenser, inte minst den politiska strategin att skapa utrymme för privata och alternativa aktörer på det socialpsykiatriska fältet. Detta sker idag bland annat genom tillämpningen av lagen om valfrihetssystem som trädde i kraft 2009.

### **Presentations and assignments**

Results from the project have been presented by authors at two conferences organized by the Non-profit Arena in cooperation with such Research Council and the National Bank's Jubilee Fund, 2011 and 2012.

Results from the project have been presented by authors at an international conference for the Clubhouse, Fountain House Sköndal, 2009.

Researchers were invited to give a presentation at the Fountain House, NYC, January 2012.

UM has presented results from the project at two workshops (2010 and 2011), arranged by the Swedish Social Science, University of Helsinki in cooperation with Finland Swedish FPD.

UM has been appointed International Reader at the Swedish School of Social Affairs and the Municipal School, University of Helsinki 2012-2014, with special focus on studies of civil society stakeholders in the mental health field.

During the project period, both UM (2009) and MK (2010) been appointed associate professors (docenter) at Umeå University and Ersta Sköndal University.

### **Most relevant publications**

Karlsson, M & Markström, U (2011). Non-profit Organizations in Mental Health: Their Roles as seen in Research. In *Voluntas*. DOI 10.1007/s11266-011-9196-2, pp 1-15.

Markström, U & Karlsson, M (2012). Towards Hybridization: The Roles of Swedish Non-Profit Organizations within Mental Health. In *Voluntas* (in press).

Karlsson, M & Markström, U (2012). Idealitet i omvandling. Det civila samhällets organisationer på det psykiatriska området. Ersta Sköndal Högskola, bokserie. (in press)

Conference papers and presentations during the time of the project:

Sandlund M, Markström U. The state and the implementation of evidence based methods. Conference paper and oral presentation, 8th International conference, European Network for Mental Health Service Evaluation (ENMESH), Krakow 2008.

Markström U, Lindqvist R. Community mental health services in Sweden – Organisational structure, inter&#8208;organisational relations and service provisions. Conference paper and oral presentation, 8th International conference, European Network for Mental Health Service Evaluation (ENMESH), Krakow 2008.

Sjöström S, Markström U. Science and social control in socio-political discourse about outpatient coercion. Conference paper and oral presentation, Conference of the International Academy of Law and Mental Health, New York 2009.

Markström, U. From governmental mandate to everyday practice: implementation of assertive community treatment in the Swedish mental health system. Conference paper and oral presentation, 6th International Conference on Social Work in Health and Mental Health, Dublin 2010.

Rosenberg D, Markström U. Psychiatric disability in the community: challenges to the social welfare system in the post&#8208;deinstitutional era. Conference paper, 6th International Conference on Social Work in Health and Mental Health, Dublin 2010.

Markström, U. Implementing evidence-based practice in mental health systems – The influence of policy instruments. Conference paper and oral presentation, 9th International Conference, European Network for Mental Health Service Evaluation (ENMESH), Ulm 2011.

Zetterberg L, Markström U, Sjöström S. Risk management or improving the life for the patient? Court rulings concerning compulsory community care in Sweden. Conference paper and oral presentation, 9th International Conference, European Network for Mental Health Service Evaluation (ENMESH), Ulm 2011

Rosenberg D, Markström U, Lindqvist R. Transcending the care paradigm- Developing participation-related services in the community. Conference paper, 2th International Conference, Refocus on Recovery 2012, Kings College, London.

### **Publication during time for the project**

Rosenberg D, Lindqvist R, Markström U (2008). The social location of need – surveying psychiatric disability in the community. Scandinavian Journal of Disability Research, In First Article, 1-18.

Markström U, Lundvik Gyllensten A, Bejerholm U, Björkman T, Brunt D, Hansson L, Leufstadius C, Sandlund M, Svensson B, Östman M, Eklund M (2009). Attitudes towards mental illness among health care students at Swedish universities – a follow-up study after completed clinical placement. Nurse Education Today, 29, 660-665

Markström U, Lindqvist R, Sandlund M (2009). Case management for persons with psychiatric disabilities in rural areas – experiences from the implementation of a national policy. European Journal of Social Work, 12, (4), 495-508.

Nygren U; Markström U; Sandlund M (2009). Rehabilitering till arbete för personer med psykiskt funktionshinder. Ettårsuppföljning av en verksamhet enligt supported employment-metodik. Socialpsykiatriskt Kunskapscentrum i Västerbotten, skrifter 2: 2009.

Lindqvist R, Markström U, Rosenberg D (2010). Psykiska funktionshinder i samhället. Aktörer, insatser, reformer. Malmö, Gleerups.

Nygren U, Markström U, Svensson B, Hansson L, Sandlund M (2011). Individual Placement and Support for people with mental illness. The first Swedish report of outcomes. *Scandinavian Journal of Caring Sciences*, 25 (3): 591-8.

Svensson B, Markström U, Bejerholm U, Björkman T, Brunt D, Eklund M, Hansson L, Leufstadius C, Lundvik-Gyllensten A, Sandlund M & Östman M (2011) Test-Retest reliability of two instruments for measuring public attitudes towards persons with mental illness. *BMC Psychiatry*, 2011, 11:11

Lundvik Gyllensten A, Svensson B, Björkman T, Eklund M, Hansson L, Östman M, Leufstadius C, Bejerholm U, Brunt D, Markström U, Sandlund M (2011). Attitudes in healthcare students towards mental illness – a pre- and post multicenter university program study. *Journal of Allied Health Sciences and Practice*, in press.

Karlsson, M., & Markström, U. (2011). Non-Profit Organizations in Mental Health: Their roles as seen in research. *Voluntas* DOI 10.1007/s11266-011-9196-2.

Sjöström S, Zetterberg L, Markström U (2011). Why community compulsion became the solution - reforming mental health law in Sweden. *International Journal of Law and Psychiatry*, 34 (6): 419-428.

Markström U, Grape O (2011). Metod på drift. En studie om implementeringen av en nationell utbildningssatsning på Case Management enligt ACT-metoden för personer med psykiskt funktionshinder. Socialstyrelsen, Art.nr. 2011-6-20.

Markström U, Nygren U, Sandlund M (2011). Arbete för alla? – införande och resultat av Supported Employment i en svensk kommun. CEPI och Socialpsykiatriskt Kunskapscentrum i Västerbotten.

Nygren, U; Markström, U; Svensson, B; Hansson, L; Sandlund, M (2011). Predictors of vocational outcomes using Individual Placement and Support for people with mental illness submitted for publication. WORK, In press.

Markström, U & Karlsson, M (2012). Towards Hybridization: The Roles of Swedish Non-Profit Organizations within Mental Health. Voluntas (in press).

Karlsson, M & Markström, U (2012). Idealitet i omvandling. Det civila samhällets organisationer på det psykiatriska området. Ersta Sköndal Högskola, bokserie. (In press)